

Szeged műveltségének régi nyomai

Szeged történetéről részletes tájékoztatás nyújt városunk kiváló történetírója, Reizner János. »Szeged története« című hatalmas művében nyomon követhetjük azokat az eseményeket, amelyek városunk körül az elmúlt századokban viharoztak, és Szeged mai arculatának kialakításában jelentős részük volt. A történelmi eseményeken kívül a város műveltségi viszonyaival is foglalkozik. Így tájékoztat arról, hogy milyen könyvtárak voltak Szegeden a múltban, és hogyan alakultak ki a mai könyvtárak. Ismerjük a szegedi kiadványokat is, de arról nagyon keveset tudunk, hogy milyen könyveket olvastak és őriztek a szegediek a múltban otthonukban. Ilyen feljegyzésünk nem maradt, de néhány értékes adatot találunk régi leltárakban. Ugyanis halálesetek alkalmával előfordult, hogy az elhaltak minden ingó és ingatlan vagyonát nagy gonddal leltárba foglalták, ha bonyolultabb örökösödési kérdéseket kellett tisztázni. Így felsorolták azt is, hogy milyen könyveket találtak a házban.

Egy 1774. június 18-án kelt szegedi leltár szerint *Jankhó János* házában a hivatalos leltározó bizottság e korban szokásos vallásos tárgyú nyomtatványok mellett az alábbi könyveket találta: *Egy olasz könyvecske*, *Egy Attila könyv*, *Liber Szegedi dictus*. Arról azonban semmiféle felvilágosítást sem nyújt a leltár, hogy e címek milyen könyveket rejtegetnek. A sok holmi leltározása fáradságos munka lehetett, mert a bizottság türelme fogytán még a címek felsorolását is mellőzi később, és így leltározza a házban még található könyveket: N° 20 darab különb különb hántvetett könyvek. E könyvek elhelyezésére *Egy könyv Tartó fogaska* szolgált.

A sok holmiból gondosan leltározzák a házban található képeket is. Ezek közül az érdekesebbek: *Mátyás király képe fekete páczolt rájában*, *Attila képe fekete páczolt rájában*, *Egy nagy Sz=István király képe rájában*. A felszerelési tárgyak közül említésre méltó 3 *Barometrum*, *Egy pápa Szem* és *Egy márvány kü Nap óra*. Ez a napóra már elavult ebben az időben, mert csak *Az Szőlőben lévő kiss szobában* kapott helyet a gazdasági felszerelés és ócska holmi társaságában. A mellékhelyiségek felszerelése, bútorzata leginkább divatjámúlt holmiból szokott kitelni, így feltehetően jóval korábban volt általánosan használatban. Erre mutat az a körülmény is, hogy a városi ház első ebédő szobájában volt *Egy fönt álló nagy repetir óra*, *aranyozott Lá-bával*, valamint *Egy zsebbe való ezüst óra*, *ezüst lánczal* és *kétt kapszulával*. Ezek voltak a korszerű órák már ebben az időben Szegeden. Az öreg holmi, a napóra már a szőlőbe szorult.

A város művelődéstörténetében fontos esemény volt a könyvnyomtatás bevezetése. Nehány rövid ideig működő vándornyomda után az első állandó szegedi nyomdát Grün Urbán Fülöp bécsi nyomdász alapította 1801-ben, és 1828-ig, haláláig itt dolgozott. A bécsi Schmidt-féle nyomdából vált ki, és 1802. október 22-én szabadalmi levelet állítottak ki számára. Ezzel engedélyt

nyert arra, hogy Szegeden a szokásos cenzúra mellett bármilyen munkát ki-nyomasson (Reizner i. m. III. k. 347. l.), Grün nyomdász az engedély birtoká-ban »Tudósítás«-ban közölte Szeged »Érdemes közönség«-ével szándékát. El-határozását azzal okolja meg, »*hogyan e Tájéknél ilyen nélkül éppen szűkülök-dik.*« Az első szegedi állandó nyomda megnyitására szóló felhívásra most bukkan-tam rá az Áll. Levéltárban, és szövege az alábbi:

»Tudósítás! E királyi Szabad Szeged Várossának Nemes Tanácsa fárad-hatatlan gondoskodási között, mellyekkel e sok századu városnak becsebbé, köz-hasznúbbá, nevezetesebbé tételét eszközölni törekedik, egyszersmind pedig önnön Polgárjainak szintén; mint az egész Közönségnek lehetséges boldogságokat naponként szerzeni nem szűnik, bölcsen által látta, a szép Tудо-mányok meg szerettetésére, tenyésztetésére, következtetés képpen az Elmék, s-Erkölcsök pallérozása s éllesztésére, jozan, és a Köz-Jónak használható gon-dolatok közönségessé, sőt örökössé tételére, mely szükséges légyen maga ke-belében, eddig emeltt, még nagyobbakra vihető emlékezetes munkái közé a *könyv-nyomtatás Mesterségét* is annál inkább bé-hozni, hogy e Tájéknél ilyen nélkül éppen szűkülök-dik. A fent-Tisztelt Nemes Tanácsnak engedelmebül, én lettem oly Szerentsés, aki az elől-adott nemes igyekezett' céljára nézve, e' királyi Szabad Szegedi Várossában leg elsőbb nyithatok *Könyv-nyomtató műhelyt*, mely végre, Bécsbül már egész készüllettel lett ide ell-érkezésemet, e jelen-való, ugyan már a Szegedi Sajtó-alul költ Tudósítással az Érdemes Közönségnek alázatosan jelentetet-életet a' tellyes Bizalom, hogy valamint minden nyelvbéli akármely csinos nyomtatványokkal leg jutalmassabb áron kész szolgáltatimat tenni örömet kívánom, ugy ezen készségemet azon *Érdemes Közönség* kegyessen pártfogolni, mesterségem előmozdithatását, szeren-csés foltathatását segitteni méltoztatik, kinek kegyelmében mély tisztelettel ajánlott vagyok alázatos szolgálja Grün Orbán könyv-nyomtató Szegeden a Palánkban régi Svartz-házában 25^{dik} 8berben(=októberben)1801^{dik} eszten-dőben.«

E Tudósítás a *Palánkban régi Svartz-házában* hirdeti a könyv-nyomtató műhely megnyitását. Eszerint a nyomda valódi helye itt lehetett. Ezt a házat vásárolhatta meg később a nyomdász, ezért nevezi Reizner a házat Grün háznak (l. i. m: 349. l.), hacsak Reizner adata nem téves feltevésen alapul. A felhívásnak egy részlete homályosnak látszik. Itt ugyanis azt írja, hogy »ide ell-érkezésemet . . . ugyan már a Szegedi Sajtó-alul költ Tudósítással az Érdemes Közönségnek alázatosan jelentetet-«. Ez a mondat arra látszik utalni, hogy a Szegedi Sajtóról szóló híradást már közölte a közönséggel egy más felhívásban. Ez bizonyára kifüggesztett plakát-féle lehetett, ilyen szoká-sos volt ugyanis a XVIII. században.

Az első szegedi nyomda felszerelése a tulajdonos halála után örökösei birtokába került, és 80 éven át szolgálta nyomtatványaival Szeged kultúráját. Kezdetleges, fából készült sajtója a mai modern szegedi nyomdák őse. Ez volt Szeged egyetlen nyomdája hosszú időn át. Az első nyomda megalapítása idején Szegednek még könyvkereskedése nem volt. A fővárosban meg néhány nagyobb városban is csak jóval később létesült. A XIX. század elejéig még itt is a vásárokon ponyván árulták a könyveket, naptárakat és más szükséges nyomtatványokat a vándorkereskedők, Mikor Szegeden az érdeklődés a köny-vek iránt fokozódik, akkor a könyvkötők, egyideig még a fűszerkereskedők is foglalkoznak a könyvek terjesztésével. Egyben pedig külön könyvkereskedés létesítése válik szükségessé a megnövekedett igények kielégítésére. Ezt az

állapotot híven tükrözi egy 1835-ből származó tanácsi okirat alábbi részlete, amelyben a városi vezetőség a helytartótanácsnak jelentést tesz a szegedi viszonyokról: »...e...Város kebelében egy könyv nyomtató Műhelyen kívül több nincs, ezen czim alatt Grün Orbán örökössei, mellyett ugyan tsak Grün Orbán magának kiváltság mellett szerzett, a boltjában ennek egyéb könyvnek mind a mellyek ott nyomtattatnak, nem árultatnak, — továbbá vagyon két könyv kötő műhely az egyik Kibling Josef helybeli választott Polgárnak sajátja, ennek boltjában leg inkább oskolai, és Imádságos könyvek mellyek többnyire Pestről Eggenberger és Budáról az Universitas műhelyeiből kerülnek ki, árultatnak-a másik Kibling Ádámé amannak fíjájé, aki attyánál a könyvkötői mesterséget meg tanulván, mostanság azt különösen üzi, ennek boltjában Kalendárium Imádságos és kevés oskolai könyveken kívül egyéb nem találhatik-végre vagyon még Vimmer és Lengenfelder fűszeres kereskedőknél könyv lerako hely, kinek ugyan a könyv árulás nem mesterségek, hanem tsupán tsak a megrendelt könyveket szolgáltatják kézhez-kömettző vagy más írtetet e meg irtakon kívül nem találván...«

Vimmer és Lengenfelder kereskedők ekkor kéréssel fordulnak a helytartótanácshoz, és engedélyt kérnek könyvkereskedés létesítésére. Kérésükhöz mellékelik több szegedi olvasni vágyó nyilatkozatát. Ez az irat szintén igen jellemző e kor viszonyaira. Világosan mutatja az olvasók számának rohamos gyarapodását. Az idevágó részlet így szól: »Alább irattak ezennel bizonyityuk és el esmérjük, hogy sem itt helyben sem a környül fekvő vidékekben oly kiváltságoltt könyvkereskedés honnand könyvbéli szükségünket potolhatnánk nem léteztén ezen igen érzett hiányosság végett mind mink mind több környékbéliek Vimmer és Längenfelder Urakat gyakrabban meg keressük hogy a nekünk szükséges könyveket vagy elő fizetés és alá irás uttyán ki jött munkákat meg rendeljék, mellyeket azután tőlük a szokott kereskedői provisio és költség meg térítése mellet által veszük...« A továbbiakban így panaszkodnak: »... még leg tsekélyebb könyvbéli szükségüket (t. i. az olvasók) is mesze Városokból ki potolhatták, ... meg kívánnának Városunk környül ménnyei egy rendes könyv kereskedést«. Az engedélyt meg is kapták. Ők tehát az első szegedi állandó könyvkereskedők, és máj 1848-ban nyitja meg üzletét a Reizner által is említett Bába Imre könyvkötő.

Szeged művelődési alapjának lerakásánál értékes munkát végzett az első szegedi nyomdász meg könyvkereskedő a könyvek sokszorosításával és terjesztésével. Így megérdemlik, hogy néhány adat birtokában megemlékezzünk róluk.

INCZEFI GÉZA